

CATASTROFA DE LA STALINGRAD ȘI CONSECINȚELE SALE 1942-1943

Catastrofa de pe Volga a reprezentat unul din evenimentele cruciale ale celui de al doilea război mondial. Importanța sa este dată de mai mulți factori dintre care menționăm: efectivele angajate în bătălie, distrugerea unei întregi armate germane (armata a 6-a), dar mai ales de implicațiile sale în desfășurarea generală a ostilităților pe frontul sovieto-german. Evident, bătălia de la Stalingrad a constituit subiectul a numeroase studii și lucrări¹, care au încercat să prezinte evoluția bătăliei, cauzele și factorii ce au determinat finalmente dezastrul german. O problemă dintre cele mai dezbătute a fost aceea a locului și rolului bătăliei de la Stalingrad în evoluția de ansamblu a războiului, fiind considerată drept "cotitură", "început de cotitură", "verigă" în "lanțul cauzal", stabilit între Moscova (1941) și Kursk (1943). Suntem convinși că interpretările de acest gen sunt departe de a fi epuizate, dar clarificarea unor noi arhive (în special sovietice) va contribui în mod cert la conturarea unor noi puncte de vedere în ceea ce privește acest subiect extrem de interesant și controversat în același timp. În studiul nostru ne propunem să prezentăm într-o viziune proprie desfășurarea acestei bătălii și consecințele sale pentru Germania și aliații săi.

Înfrângerea Wehrmachtului în "bătălia Moscovei" a însemnat, după eșecul înregistrat de Luftwaffe în "bătălia Angliei", o nouă "cotitură" - de data aceasta consumată pe frontul terestru - în desfășurarea celui de-al doilea război mondial. Rezistența opusă de Armata Roșie precum și contraofensiva declanșată la 6 decembrie 1941, au provocat un eșec serios trupelor germane, Hitler fiind constrâns să admită faptul că nu reușise să-și distrugă adversarul într-o campanie fulger, ceea ce, coroborat cu intrarea în război a SUA, pune Germania în fața perspectivei deloc surâzătoare a unui război de durată în care potențialul economic al părților beligerante avea să constituie un factor decisiv.

În alegerea obiectivelor pentru campania din vara anului 1942, Hitler și Înalțul Comandament al Wehrmachtului au fost nevoiți să țină cont de mai mulți factori. În primul rând, pierderile suferite de armata germană în timpul campaniei din 1941; de altfel la încheierea contraofensivei sovietice (martie 1942), armata germană dispunea pe frontul de est de aproximativ 162 de divizii din care doar 8 mai puteau îndeplini misiuni ofensive. În ceea ce privește unitățile blindate, trebuie remarcat faptul că nici ele nu se aflau într-o situație prea bună, cele 16 divizii blindate totalizând împreună numai 140 de tancuri în stare de funcționare, ceea ce constituia în mod normal înzestrarea unei singure divizii².

Al doilea factor - și în opinia noastră cel decisiv - a fost factorul economic. Pentru susținerea unui război de durată Germania avea neapărată nevoie de resurse economice consistente, și în mod deosebit de petrol. Este bine știut faptul că "aurul negru" constituie un produs absolut indispensabil purtării unui război modern, în care binomul tanc-avion - mare consumator al acestui lichid prețios - deține o poziție de prim rang. La confluența anilor 1941-1942 Reichul s-a confruntat nu odată cu perspectiva epuizării rezervelor de petrol, care la un moment dat au atins cota alarmantă de 800000 tone³, în pofida livrărilor efectuate de România.

În acest context, atenția OKW-ului și implicit a lui Hitler s-a îndreptat spre bogatele zăcămintele din Caucaz (Maikop, Groznii, Baku), a căror cucerire ar fi satisfăcut necesitățile proprii, dar paradoxal ar fi privat adversarul de o sursă de carburant vitală pentru continuarea războiului, ca și de bogatul bazin

¹ Vezi Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Editura Academiei R.S.R., Iași, 1981; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial*, vol. I., Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p.107-108; Idem, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași, 1995, p.69-110.

² William Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich. A History of Nazi Germany*, London, Pan Book Ltd., 1960, p.105.

³ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p.110.

al Donului. Eventuala reușită deschidea totodată perspectiva ocupării Irakului și eliminarea prezenței britanice din Orientul Mijlociu⁴. Importanța extraordinară a surselor de petrol din Caucaz, pentru mașina de război germană, este ilustrată elocvent de cele spuse de Hitler generalului-colonel Friedrich von Paulus la 1 iunie 1942: "dacă nu cuceresc petrolul de la Maikop și Groznii, atunci mă văd nevoit să pun capăt acestui război"⁵.

Concepția strategică a Führerului, transmisă de altfel și OKW-ului, s-a concretizat în faimoasa "directivă" nr. 41 din 5 aprilie 1942, care definea obiectivele campaniei germane din acel an. Acest document ocupă un loc aparte în istoria celui de-al doilea război mondial, întrucât se afla la originea angajării Wehrmachtului în una din cele mai teribile încleștări ale întregii conflagrații: bătălia de la Stalingrad. "Directiva" nr. 41 prevedea preluarea inițiativei strategice pierdută în urma bătăliei pentru Moscova și declanșarea unei ofensive în sectorul sudic al frontului sovieto-german. Scopul acestei ofensive era de a "nimici definitiv forța militară vie care a mai rămas la dispoziția Sovietelor și de a le lua cât mai repede cu putință cele mai importante surse de putere în sfera economiei de război"⁶. Wehrmachtul, ca o consecință a pierderilor suferite în campania din iarna lui 1941-1942, a fost nevoit să-și limiteze efortul ofensiv în sectorul sudic al frontului de răsărit. Aici urmau să fie concentrate masive forțe germane cu misiunea de "a nimici inamicul înainte de Don, apoi să cucerească regiunile petrolifere din spațiul caucazian și chiar trecerea peste Caucaz"⁷. Planul german elaborat de OKW pe baza directivei, prevedea executarea a două lovituri paralele: prima urma să fie dată din sectorul Harkov, de-a lungul malului drept al Donului spre Stalingrad; cea de-a doua pe direcția Rostov, iar ulterior după trecerea Donului, continuarea ofensivei în direcția Caucaz. Un principiu fundamental privind operațiunile proiectate era executarea acestora în "etape succesive", directiva pornind de la premisa corectă că obiectivele fixate nu puteau fi atinse decât "progresiv". În scopul asigurării securității flancurilor grupării care urma să atace în Caucaz, amintita directivă prevedea desfășurarea a două operațiuni preliminare: cucerirea Crimeii și capturarea Sevastopolului în scopul asigurării flancului vestic, iar pentru securitatea flancului estic, lichidarea intrândului de la Izium⁸, ocuparea Voronejului, coborârea pe Don combinată cu un atac spre Stalingrad care în opinia lui Gh. Buzatu "era de dorit să fie ocupat pentru a se întrerupe transportul sovietic pe Volga"⁹.

Analiza "directivei" ne permite să evidențiem că obiectivul principal al campaniei era Caucazul cu câmpurile sale petrolifere iar Stalingradul a constituit inițial doar un obiectiv secundar care datorită evoluției ostilităților se va transforma într-unul principal. Planul german conținea însă două erori fundamentale ceea ce a făcut să existe serioase incertitudini în ceea ce privește traducerea sa în practică. În primul rând OKW-ul nu ținea cont de disproporția evidentă existentă între obiectivele fixate și mijloacele disponibile, în al doilea rând, obiectivul principal - Caucazul - era situat excentral ceea ce ducea la lungirea excesivă a liniei frontului și ca urmare la slăbirea capacității de atac a Wehrmachtului¹⁰.

Trebuie remarcat faptul că acest plan nu a întrunit adeziunea unanimă a Comandamentului german și aceasta datorită motivelor expuse anterior. De altfel în cadrul dezbaterilor care au avut loc la nivelul OKW-ului încă din iarna anului 1941-1942, mai mulți comandanți militari s-au pronunțat pentru renunțarea la inițierea unei noi campanii ofensive în URSS, insistând pentru menținerea și chiar scurtarea liniei frontului existente la acea dată. Feldmareșalul Gerd von Rundstedt a cerut retragerea în Polonia,

⁴ Manfred Kehrigh, *Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1974, p.25.

⁵ William Shirer, *op. cit.*, p. 1085.

⁶ *Hitlers Weisungen für Kriegsführung, 1939-1945. Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, Frankfurt am Main, Verlag für Wehrwesen, 1962, p.213.

⁷ *Ibidem*, p.215.

⁸ Geoffrey Jukes, *Hitler's Stalingrad Decisions*, Berkeley-Los Angeles-London, 1985, p.27-28.

⁹ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p.110.

¹⁰ *Ibidem*.

iar generalul-colonel Franz Halder a propus "rectificarea" liniei frontului¹¹, permițând astfel armatei germane consolidarea aliniamentelor atinse și crearea unor forțe de manevră capabile să respingă orice atac - în orice punct al frontului - al Armatei Roșii.

Hitler, îmbătat de succesele obținute de Wehrmacht între 1939-1941 și căruia îi repugna orice fel de aluzii referitoare la retragerea în fața unei "rase inferioare", a refuzat să ia în considerare soluțiile preconizate de colaboratorii săi și ca urmare înlăturând alternativa menținerii în defensivă el a optat pentru soluția unei ofensive pe o singură direcție care să-i aducă rezultate maxime cu mijloace limitate¹².

În continuare OKW-ul s-a preocupat imediat de pregătirea campaniei. La 11 aprilie 1942 a fost definitivat planul de operațiuni în sudul URSS, care a primit denumirea codificată "Blau", modificată ulterior la 30 iulie în "Brausschweig"¹³. Totodată, au fost concentrate în sectorul grupului de armate "Sud" - dispus la acea dată între Orel și Taganrog - forțe extrem de puternice: 70 divizii de infanterie, 8 divizii blindate, 8 divizii motorizate și 2 divizii cavalerie, prin această masivă concentrare de forțe urmărindu-se zdrobirea Armatei Roșii din mers, pe direcția loviturii principale¹⁴. Acțiunea acestei forțe excepționale va fi facilitată și de greșelile comise de partea sovietică.

În timp ce OKW-ul își definea strategia și obiectivele campaniei din 1942, la rândul lor factorii de decizie ai URSS, în speță Înalțul Comandament Sovietic și Stavka, au trecut în primăvara anului 1942 la elaborarea strategiei Armatei Roșii pentru vara aceluiași an. La acea dată forțele sovietice totalizau 5534500 militari, 4959 tancuri, 40798 tunuri și aruncătoare de mine, 2480 de avioane¹⁵. Apreciind că superioritatea aparținea în continuare armatei germane, Înalțul Comandament sovietic considera că operațiile ofensive ale inamicului vor fi desfășurate pe direcțiile centru și eventual sud. I. V. Stalin se temea de un atac împotriva Moscovei. Ca urmare, s-a prevăzut organizarea unei apărări strategice active cu efortul principal la centru (Moscova), concomitent cu declanșarea unor operații ofensive cu scopuri limitate¹⁶. Faptul că Înalțul Comandament sovietic, Stavka și în special Stalin au continuat să creadă într-un atac german îndreptat împotriva Moscovei, a dus la dispunerea celei mai mari părți a rezervelor în spatele capitalei sovietice, neglijându-se în schimb sectorul sudic al frontului sovieto-german. La această greșală trebuie adăugată și funcționarea defectuoasă a serviciului de informații sovietic, fapt ce a avut repercursiuni grave.

În istoriografia consacrată acestei chestiuni s-a încercat acreditarea tezei potrivit căreia factorii de decizie ai URSS ar fi fost avizați asupra intenției OKW-ului de a dezlănțui o ofensivă având ca obiectiv Caucazul¹⁷. În sprijinul acestei teze au fost invocate mesajele trimise "Centrului" de rețelele de spionaj sovietice din Europa, în speță mesajul transmis de "Rote Kapelle" în 12 noiembrie 1941, precum și informațiile furnizate de șeful rețelei sovietice din Elveția¹⁸. Aceste informații nu corespund cu probele sovietice. În realitate prima informație veridică asupra operațiunii "Blau" a provenit din planurile pentru prima fază a ofensivei, capturate în urma prăbușirii unui avion german în interiorul liniilor sovietice la 19 iunie 1942¹⁹, cu nouă zile înainte de declanșarea efectivă a operațiunii. Aceste informații nu au convins factorii de decizie sovietici; natura suspicioasă a dictatorului roșu și-a spus și de această dată cuvântul. Acesta a declarat la 26 iunie 1942 că nu crede nici un cuvânt din operațiunea "Albastru", denunțând

11 B. H. Liddell Hard, *History of the Second World War*, Pan Books, London, 1973, p.254.

12 Idem, *Strategia. Acțiunile indirecte*, București, Editura Militară, 1973, p.258-259.

13 Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p.111.

14 *Ibidem*.

15 *Istoria militară a poporului român*, vol.VI, Editura Militară, București, 1989, p.465.

16 G. K. Jukov, *Amintiri și reflecții*, Editura Militară, București, 1970, p.428-429.

17 Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p.111.

18 *Ibidem*.

19 Christopher Andrew și Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Editura All, București, 1994, p.196.

implicarea forțelor de spionaj în ceea ce el considera o "dezinformare evidentă"²⁰. Până la bătălia de la Stalingrad, spionii G.R.U. nu au reușit să ofere informații folositoare pentru armatele sovietice și prin urmare "Stalin și Stavka nu au reușit să-și dea seama unde se va produce următorul atac german"²¹. Situația strategică a Armatei Roșii în afara erorilor amintite mai sus a fost agravată și mai mult de două operațiuni militare preliminare: ofensiva declanșată de Armata a 11-a în Crimeea, pe de o parte, contraofensiva sovietică lansată în direcția Harkov, pe de altă parte.

La 8 mai forțele germano-române comandate de generalul Erich von Manstein, au declanșat operațiunea "Trappenfang" - cucerirea Crimeii. Bine pregătită, beneficiind totodată de un remarcabil sprijin de artilerie și aviație, în pofida disproporțiilor de forțe, operațiunea s-a soldat cu recucerirea peninsulei Kerchi și capturarea aproape integrală a forțelor sovietice aflate în compunerea Frontului Crimeea²². Trebuie remarcat că această victorie uluitoare s-a datorat în bună parte și genului militar de care a dat din nou dovadă generalul von Manstein. La 4 iulie 1942, după un asediu dificil, a căzut și Sevastopolul, odată cu căderea acestui fort încheindu-se și cucerirea Crimeii²³. Pierderea Crimeii a însemnat lipsirea Flotei sovietice din Marea Neagră de una din bazele sale cele mai importante, totodată Armata a 11-a germană devenind disponibilă pentru ofensiva proiectată.

Elementul decisiv care a favorizat campania germană a fost reprezentat de contraofensiva sovietică lansată la 12 mai 1942. Această contraofensivă în opinia lui B.H.Liddell Hart a fost un "efort prematur". Nepregătită corespunzător, urmărind scopuri disproporționate în raport cu mijloacele disponibile, operațiunile absorbind de altfel cea mai mare parte a rezervelor, armatele sovietice au fost expuse unei "riposte mortale" care nu a întârziat să vină din partea germană. Ca urmare, au fost încercuite două armate sovietice și elemente ale altor două, ducând la sfârșitul lunii mai la capturarea a 240 mii de oameni²⁴.

După eșecul contraofensivei sovietice de la Harkov și cucerirea Crimeii, OKW-ul a declanșat ofensiva de vară la 28 iunie 1942, pe direcțiile principale: Kursk-Voronej; Harkov-Stalingrad; Taganrog-Rostov-Caucaz. Grupul de armate "Sud" a fost divizat în două: Grupul de armate "B", având în compunere armatele a 2-a și a 6-a germană, a 2-a ungară și a 4-a blindată germană care acționau în direcția Kursk - Stalingrad; Grupul de armate "A", care reunea armatele : 17, 11, 1 blindată germane și a 3-a română - ulterior transferată, din septembrie la Grupul de armate "B" - cu misiunea de a acționa în direcția Caucaz²⁵.

Operațiunile militare s-au desfășurat satisfăcător în primele două săptămâni ale ofensivei, răstimp în care trupele germane au izbutit să iasă pe Don, dar nu au reușit să încercuiască și să nimicească armatele sovietice aflate la vest de fluviu. Luptele declanșate pentru ocuparea Voronejului au provocat prima "criză" la nivelul OKW-ului²⁶, care la 15 iulie în urma intervenției personale a lui Hitler l-a înlocuit pe comandantul grupului de armate "B", feldmaresalul Fedor von Bock cu generalul Maximilian von Weichs²⁷. În pofida rezistenței opuse de armatele sovietice, accesul trupelor germane spre obiectivele fixate se contura tot mai clar. În aceste condiții, Hitler a emis la 23 iulie 1942 "directiva" nr.45²⁸, care este considerată de majoritatea specialiștilor drept o eroare fatală, care a determinat în cele din urmă eșecul acestei campanii. Despre ce este vorba? Apreciind că trupele germane după trei săptămâni de campanie ajunseseră în "general" la obiectivele urmărite și că forțele sovietice "slăbite" reușiseră să scape din

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p.1977.

²² Adrian Pandea, Ion Pavelescu, *Românii în Crimeea*, Editura Militară, București, 1995, p.45-46.

²³ Geoffrey Jukes, *op.cit.*, p.30.

²⁴ B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, p.259.

²⁵ *Istoria militară a poporului român*, VI, p.492.

²⁶ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p.112.

²⁷ Geoffrey Jukes, *op.cit.*, p.43.

²⁸ *Hitlers Weisungen fur Kriegsfuhrung, 1939-1945. Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, p.222-225.

încercuire, Hitler a ordonat cucerirea "simultană" (n.a.) a Stalingradului (grupul de armate "B") și a Caucazului (grupul de armate "A"). Această decizie însemna de fapt dispersarea forțelor și trădarea unui principiu clasic în conducerea războiului, respectiv cucerirea "succesivă" a obiectivelor reținută în directiva precedentă. Ca urmare această decizie în opinia lui Gh. Buzatu a reprezentat "un moment de cotitură"²⁹, ce a avut drept rezultat diminuarea capacității ofensive a Wehrmacht-ului de pe urma căreia va beneficia Armata Roșie. Cu toate acestea situația strategică a URSS în flancul sudic al frontului sovieto-german a continuat să se agraveze. Valorificând superioritatea în efective, forțele germane aflate în compunerea grupului de armate "A" întărite cu unități blindate transferate de la grupul de armate "B" au continuat înaintarea în direcția Caucaz ocupând Maikop (10 august 1942) și au atins râul Terek, după care la începutul lunii septembrie au fost cucerite trecătorile din munții Caucaz, dar ordinul dat de Hitler feldmareșalului List de a cucerii Tuaspe și Suhumi și de a priva flota sovietică de ultimele ei baze în Marea Neagră nu a putut fi executat³⁰. Trupele germane au mai obținut unele succese notabile (cucerirea Elbrusului, cel mai înalt vârf al Caucazului), dar epuizate, fără forțe proaspete și confruntate cu o rezistență din ce în ce mai puternică au fost nevoite să treacă în apărare. La 10 septembrie 1942, feldmareșalul List a fost destituit, iar Hitler a preluat personal comanda grupului de armate "A"³¹.

Între timp, grupul de armate "B" conform misiunii încredințate și-a continuat înaintarea către Stalingrad. Inițial pe această direcție a acționat doar armata a 6-a germană, având în compunere 250000 de militari, 740 de tancuri, 7500 tunuri și aruncătoare, 1200 avioane. În fâșia sa de acțiune se afla în defensivă armata a 62-a sovietică cu 187000 de militari, 360 de tancuri, 7900 de tunuri și aruncătoare, 337 de avioane, rezultând un raport de forțe favorabil trupelor germane³². Înaintarea armatei a 6-a spre Stalingrad, promițătoare la început, a fost încetinită treptat deoarece Hitler a preluat mai multe unități din cadrul grupului de armate "B", în special unități blindate, care au fost transferate grupului de armate "A" pentru a accentua presiunea în direcția Caucaz. În aceste condiții efectul imediat a fost încetinirea ritmului înaintării armatei a 6-a spre Stalingrad³³. Prin urmare, Hitler a fost nevoit să detașeze la 30 iulie 1942 armata a 4-a blindată din cadrul grupului de armate "A", această unitate primind misiunea de a ataca din direcția sud-vest înspre Stalingrad. Într-adevăr, această decizie a "revigorat" ofensiva spre Stalingrad, dar, paradoxal, a slăbit grupul de armate "A". Prin această decizie, în opinia lui Manfred Kemring, "operația Caucaz a fost compromisă"³⁴.

În luna august 1942 atacul trupelor germane s-a desfășurat într-un ritm susținut ca urmare a acțiunii convergente a celor două mari unități spre Stalingrad. Pe direcția loviturii principale raportul de forțe era în continuare favorabil germanilor³⁵, grație acestei superiorități, între 23 august și 2 septembrie 1942 marile unități de tancuri ale armatelor a 6-a și a 4-a blindată au ieșit pe Volga, încercuind la Stalingrad armatele a 62-a și a 64-a sovietice³⁶.

Comandamentul sovietic a sesizat pericolul și și-a concentrat atenția pentru redresarea situației strategice, pe direcția Stalingrad fiind dispuse încă trei armate din rezerva strategică. Au fost organizate 4 centuri defensive eșalonate în adâncime, aceste măsuri reușind să încetinească înaintarea germană. Cu toate acestea, situația se prezenta în continuare gravă pentru forțele sovietice pe direcția Stalingrad³⁷. Slăbite în urma pierderilor suferite și a ripostelor executate de sovietici, trupele germane și-au pierdut treptat capacitatea operativă inițială, ceea ce a obligat OKW-ul să transfere forțe din alte sectoare care

²⁹ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p.113.

³⁰ David Irving, *Hitlers War*, Viking Press, New York, 1977, p.414.

³¹ Geoffrey Jukes, *op.cit.*, p.71-72.

³² *Istoria militară a poporului român*, VI, p.492.

³³ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p.113.

³⁴ Manfred Kehrigh, *op.cit.*, p.28.

³⁵ *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol.I, Editura Militară, București, 1989, p.420.

³⁶ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p.118.

³⁷ *Istoria militară a poporului român*, vol.VI, p.497.

au fost dirijate spre Stalingrad. Aceste forțe datorită lipsei rezervelor au fost preluate din flancurile Grupului de armate "B", fiind înlocuite cu trupe aliate: ungare, italiene și române. Această decizie a constituit o nouă eroare a conducerii germane întrucât trupele aliate aveau o valoare combativă sub nivelul diviziilor germane, nu dispuneau de echipament adecvat, fără armament greu, în special armament antitanc. Această hotărâre expunea flancurile armatei a 6-a unor riscuri enorme în cazul în care forțele sovietice ar fi declanșat un atac în aceste puncte, ceea ce de altfel avea să se și întâmple.

În pofida acestor erori, trupele germane au dezlănțuit o nouă ofensivă în data de 12 septembrie 1942, ofensivă ce s-a prelungit de fapt până la 18 noiembrie 1942, în ajunul contraloviturii sovietice. Luptele care s-au purtat în interiorul Stalingradului au fost deosebit de crâncene, bătălia s-a dat "pentru fiecare cartier, stradă și casă sau fabrică, iar în fiecare clădire pentru fiecare încăpere"³⁸.

Referindu-ne la caracterul luptelor purtate pentru Stalingrad nu putem omite aspectul ideologic al războiului germano-sovietic. Încrâncenarea cu care s-a desfășurat bătălia pentru Stalingrad a depășit de multe ori rațiunile strategice, atât dictatorul nazist, cât și Führerul de la Kremlin, investind această bătălie cu conotații deosebite. Obsesia lui Hitler de a cuceri orașul care purta numele principalului său adversar, obstinția lui Stalin care a transmis apărătorilor orașului că dincolo de Volga "nu mai există pământ", au atribuit acestei bătălii, "valoarea unei confruntări totale a celor două regimuri totalitare, ceea ce a dus ostilitățile la cote paroxistice"³⁹.

Cert este faptul că în timp ce armata a 6-a asedia furibund Stalingradul, Înalțul Comandament sovietic a trecut la elaborarea planurilor contraofensivei prin care se urmărea încercuirea armatei a 6-a germane și modificarea situației strategice în acest sector. Această contraofensivă a fost elaborată de un "triumvirat scilicet"⁴⁰, format din generalii Jukov, Vasilevski și Voronov. Pentru executarea contraofensivei, au fost destinate: frontul de sud-vest (generalul Vatutin), frontul Don (general Rokossovski) și frontul Stalingrad (general Eremenko)⁴¹. În esență, concepția contraofensivei sovietice consta în încercuirea grosului forțelor germane aflate la Stalingrad, ori în executarea a două lovituri concomitente la nord și la sud de oraș (operațiunea "Uranus"⁴²). În acest scop Înalțul Comandament sovietic a luat măsuri pentru concentrarea unor forțe capabile să rupă liniile de apărare inamice în prima fază, ulterior în a doua fază, forțele sovietice urmând să dezvolte ofensiva pentru a desăvârși încercuirea trupelor inamice. În ajunul contraofensivei sovietice, raportul de forțe sovieto-german în zona Stalingrad se prezenta astfel: 1. trupe sovietice: 11 armate - 1000500 oameni, 13541 tunuri și aruncătoare, 894 tancuri, 1115 avioane; 2. trupe germane și aliate: 50 divizii - 1011500 oameni, 10290 tunuri și aruncătoare 675 tancuri, 1215 avioane⁴³. Luat per ansamblu, raportul de forțe era sensibil egal, dar în sectoarele de rupere superioritatea sovietică era copleșitoare: 3/1 oameni, 4,6/1 artilerie⁴⁴.

Ajunși în acest punct al expunerii noastre, înainte de a trece la prezentarea contraofensivei sovietice, se impune lămurirea unei probleme care a suscitat numeroase polemici, critici etc.: cum au ajuns armatele române la Stalingrad, cui aparține decizia angajării României în campania din anul 1942? Clarificarea acestor chestiuni în opinia noastră se impune cu atât mai mult în condițiile în care pseudoistoricii au încercat să acrediteze teza potrivit căreia angajarea României în campania din 1942, ca de altfel în războiul împotriva URSS a fost un act "criminal" din partea conducerii României, în speță a generalului Antonescu⁴⁵. Nu vom insista asupra condițiilor și motivațiilor care au determinat

³⁸ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p.118.

³⁹ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad*, Editura Militară, București, 1992, p.11.

⁴⁰ B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, p.271.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p.121.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Vezi în acest sens pseudolucrarea lui Edouard Mezincescu, *Mareșalul Antonescu și catastrofa României*, Editura Artemis, București, 1993.

participarea României alături de Germania la războiul antisovietic, această problemă fiind pe larg dezbătută de istoriografia română și occidentală. Vom schița doar contextul politico-militar care a impus României participarea la campania din anul 1942. Prezența românească a fost cerută de OKW datorită înfrângerilor suferite în iarna 1941-1942. În acest sens Hitler a adresat în ultimele zile ale lunii decembrie 1941 o scrisoare mareșalului Antonescu, prin care solicita sporirea efectivelor militare românești destinate pentru campania din 1942⁴⁶. În vederea obținerii unui răspuns pozitiv Hitler nu a ezitat să folosească în același timp promisiunile și șantajul, prin recurgerea la "problema Transilvaniei". Pe de o parte, pentru a face caduc argumentul folosit la București referitor la necesitatea prezenței trupelor în țară, ca o măsură de precauție în cazul unei agresiuni maghiare, pe de altă parte, în scopul de a "sensibiliza" guvernul român față de contribuția Ungariei la campania din 1942 - ceea ce ar fi putut avea repercursiuni la sfârșitul războiului -, Hitler a trimis o scrisoare cu un conținut asemănător și regentului Ungariei Horthy Miklos la 1 ianuarie 1942⁴⁷.

La câteva zile distanță a urmat vizita ministrului de externe german Joachim von Ribbentrop, la Budapesta, prilej cu care acesta a cerut la rândul său sporirea efortului militar maghiar la 28 de divizii. Conducerea maghiară s-a declarat de acord cu trimiterea maximului de trupe disponibile⁴⁸. În cele din urmă efectivele ungare care urmau să participe la operațiunile proiectate au fost fixate - în cadrul întrevederii dintre șeful OKW-ului, feldmareșalul Wilhelm Keitel și generalul Szombathelyi Ferencz, șeful Marelui Stat Major ungar - la 9 divizii infanterie, o divizie blindată și 5 divizii ca forțe de ocupație⁴⁹. Aceste unități au fost încadrate în Armata a 2-a ungară care în iulie 1942 a intrat în compunerea Grupului de armate "B"⁵⁰. După ce a obținut creșterea spectaculoasă a participării Ungariei la operațiunile proiectate, W. Keitel s-a deplasat la București urmărind același scop și în cazul României. Dată fiind înțelegerea la care se ajunsese cu Ungaria mareșalul Antonescu nu avea altă soluție decât să vină în întâmpinarea cererilor germane, aprobând trimiterea a 15 divizii pe front, repartizate în două eșantioane. La 17 ianuarie 1942 a fost semnat un protocol prin care Germania se obliga să înarmeze aceste divizii și de a le aproviziona pe front⁵¹. Această problemă a fost discutată și în cadrul întrevederii Hitler-Antonescu care s-a desfășurat la Rastenburg în 11-12 februarie 1942⁵².

În concluzie, decizia angajării trupelor române în campania din anul 1942 a aparținut mareșalului Antonescu care și-a motivat-o din punct de vedere politic și militar prin necesitatea menținerii României în alianța cu Germania, considerată de el ca "singura soluție pentru întregirea României în vest"⁵³. La întrebarea dacă avea altă opțiune în acel moment, răspunsul - în opinia noastră - este negativ.

Prin urmare, în campania din vara anului 1942, au participat în afara unităților române din Crimeea și Caucaz, 4 corpuri de armată cu 7 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie, acestea aflându-se sub comanda Armatei a 3-a române, situată până la 31 august 1942 în Caucaz⁵⁴. Totodată a fost trimis pe front și comandamentul Armatei a 4-a române, ce a luat în subordine trupele care luptau în stepa kalmucă - 2 corpuri de armată cu 7 divizii de infanterie și 5 divizii de cavalerie⁵⁵.

⁴⁶ Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p.161.

⁴⁷ Juhász Gyula, *Hungarian foreign policy 1919-1945*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979, p.206.

⁴⁸ *Ibidem*, p.206-207.

⁴⁹ *Ibidem*, p.208.

⁵⁰ Dómbórády Lóránd, Tóth Sándor, *A magyar királyi honvédség 1919-1945*, Zrínyi Katónai Kiadó, Budapest, 1987, p.229.

⁵¹ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române. 1938-1944*, Editura Humanitas, București, 1994, p.182.

⁵² *Ibidem*; Aurică Simion, *op.cit.*, p.168-177.

⁵³ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad*, p.31.

⁵⁴ Ion Șuta, *România la cumpăna istoriei. August '44*, Editura Științifică, București, 1991, p.140.

⁵⁵ *Ibidem*.

În noiembrie 1942 Armata a 3-a română se afla în stânga Armatei a 6-a germane, dispusă pe un front de aproximativ 170 de km, iar Armata a 4-a română se afla la sud de Stalingrad pe un sector cu lungimea de aproximativ 350 km⁵⁶. Este necesar să subliniem în acest context că cele două armate române au fost dispuse pe direcțiile operative ale armatelor sovietice, acestea acționând în aceste sectoare cu cele mai puternice forțe. Trupele române se aflau pe un front foarte întins, fără linii defensive eșalonate în adâncime, fără armament greu, iar în sectorul Armatei a 3-a române exista un cap de pod inamic (Serafimovici) care constituia un punct de plecare ideal pentru un atac sovietic, fapt care agrava și mai mult situația trupelor române.

Concepția strategică eronată a comandamentului german a fost sesizată de comandanții români, în primul rând de generalii Petre Dumitrescu (comandantul Armatei a 3-a) și Constantinescu Klaps (comandantul Armatei a 4-a) dar și de mareșalul Antonescu, care au intervenit în numeroase rânduri la cele mai înalte nivele ale conducerii germane pentru remedierea situației dar fără succes⁵⁷. În pofida repetatelor avertismente referitoare la iminența unei gigantice operațiuni sovietice, OKW-ul nu a acordat atenția necesară, ba mai mult domnea o stare de optimism exagerată așteptându-se căderea Stalingradului anunțată ca "sigură" de Hitler încă de la 8 noiembrie 1942⁵⁸.

Acestea erau datele existente în ajunul contraofensivei sovietice care s-a declanșat la 19 noiembrie 1942. Bine pregătit, beneficiind de o superioritate copleșitoare în artilerie și blindate, mai ales în sectoarele de rupere, atacul sovietic a luat prin surprindere comandamentul german. În prima zi a contraofensivei, trupele Frontului de sud-vest și a Frontului Don au trecut la atac în fâșia Armatei a 3-a române, reușind încă în aceeași zi mari pătrunderi în adâncime, legătura dintre Armata a 3-a română și Armata a 6-a germană fiind întreruptă⁵⁹. Ca o consecință a acestor pătrunderi, 5 divizii române au fost încercuite (gruparea Lascăr) și după o rezistență eroică au fost nevoite să se predea⁶⁰. A doua zi au trecut la atac și trupele aflate în compunerea Frontului Stalingrad, în pofida tuturor eforturilor depuse și a ordinelor categorice ale lui Hitler de a se opri cu orice preț înaintarea armatelor sovietice, trupele germane nu au putut face față situației, ceea ce a dus în data de 23 noiembrie 1942 la desăvârșirea încercuirii prin joncțiunea unităților Frontului de sud-vest cu cele ale Frontului Stalingrad în localitatea Kalaci. În capcană au fost prinse: Armata a 6-a germană, o parte a Armatei a 4-a blindată germană, două divizii aparținând Armatei a 4-a române, deci aproximativ 22 de divizii cu un efect total de 330000 de oameni⁶¹.

Comandantul Armatei a 6-a germane, generalul-colonel von Paulus a conștientizat că ofensiva sovietică avea ca scop încercuirea și nimicirea forțelor germane. Ca urmare, încă de la 22 noiembrie 1942 a cerut aprobarea pentru retragerea trupelor germane din Stalingrad. În următoarele zile la nivelul OKW-ului criza a atins punctul culminant, discuțiile privind modalitatea de rezolvare a impasului au fost dramatice. Generalii germani au cerut retragerea imediată însă Hitler a refuzat, argumentând că odată retrase de pe Volga trupele germane nu vor mai putea atinge niciodată acest punct. Temerea lui Hitler era perfect întemeiată dar retragerea constituia singura soluție de salvare rămasă la îndemâna comandamentului german. În cele din urmă Hitler a refuzat să dea aprobarea pentru retragere. La 24 noiembrie 1942 a luat decizia: Armata a 6-a va rămâne la Stalingrad și va fi ajutată prin intervenția aviației combinată cu o operație de depresurare⁶².

În vederea operațiunii "Wintergewitter" ("Viscolul de iarnă"), Hitler l-a rechemat din nord pe feldmareșalul Erich von Manstein care a fost numit în fruntea Grupului de armate "Don" - nou constituit,

⁵⁶ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad*, p.193-194.

⁵⁷ *Ibidem*, p.139-158, 160-191.

⁵⁸ *Deutsche Geschichte. 1933-1945. Dokumente zur Innen und Außenpolitik*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1993, p.215.

⁵⁹ Ránki György, *A második világháború története*, Gondolat, Budapest, 1976, p.213.

⁶⁰ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad*, p.335.

⁶¹ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p.123.

⁶² Ránki György, *op.cit.*, p.213-214.

având misiunea de a elibera Armata a 6-a. Operațiunea declanșată la 12 decembrie 1942 a eșuat în pofida succeselor inițiale⁶³ (la un moment dat grupul lui Manstein se apropiase la 45 km de Armata a 6-a). Eșecul a fost determinat de rezistența trupelor sovietice, de indecizia lui von Paulus de a sparge încercuirea (indecizie motivată de lipsa de combustibil cu care se confrunta, stocul de care dispunea fiind suficient doar pentru 30 km de marș). Pe de altă parte, exista o contradicție evidentă în ceea ce privește intențiile lui von Manstein și Hitler. Primul se pronunța pentru "dislocarea unui coridor" până la Armata a 6-a, prin care trupele acesteea să se retragă ceea ce însemna de fapt abandonarea orașului, pe când Hitler dorea ca trupele lui Manstein să rupă încercuirea și să întărească rezistența Armatei a 6-a în Stalingrad⁶⁴.

Se punea întrebarea: chiar în cazul reușitei, respectiv a joncțiunii celor două forțe, s-ar fi putut asigura salvarea sau întărirea Armatei a 6-a? Analizând această chestiune Alfred Philippi și Ferdinand Heim ajung la concluzia că indiferent de împrejurări rezultatul nu putea fi decât o "soluție catastrofală", Armata a 6-a nu era capabilă în opinia lor să reziste sau să rupă încercuirea. Verdictul lor în acest sens este categoric: "nici un indiciu nu atestă faptul că în aceste zile târzii de decembrie, trupele înfrânte ale Armatei a 6-a ar fi fost capabile să rupă încercuirea"⁶⁵.

Situația Grupului de armate "Don" a devenit și mai critică în urma ofensivei declanșate de sovietici la 11 decembrie 1942 în sectorul Armatei a 8-a italiene. Pozițiile deținute de trupele italiene au fost spulberate, pierderile cifrându-se la peste 100000 morți, răniți și dispăruți⁶⁶. Prin acest dezasru suferit de trupele italiene dispozitivul german a fost și mai mult deschis, în acest fel orice posibilitate de salvare a Armatei a 6-a fiind anulată. O soartă asemănătoare a împărtășit și Armata a 2-a ungară, aflată la Voronej. În urma ofensivei sovietice declanșată în acest sector la 14 ianuarie 1943 pozițiile ungare au fost străpunse, cea mai mare parte a efectivelor au fost capturate pierderile cifrându-se la 147971 morți, răniți și dispăruți⁶⁷.

Între timp situația Armatei a 6-a s-a agravat continuu. Fără muniții, alimente, decimate de frig și de boli soarta trupelor era previzibilă. Conducerea germană a luat măsuri pentru aprovizionarea pe calea aerului a trupelor asediate, această sarcină fiind încredințată feldmareșalului Milch care a primit de la Hitler ordinul "ca toate forțele aeriene disponibile să fie utilizate pentru ajutorarea Armatei a 6-a"⁶⁸. Măsurile s-au dovedit tardive, condițiile meteorologice nefavorabile aerian" în măsură să rezolve satisfăcător necesitățile trupelor încercuite. Din cele 500 tone promise zilnic de șeful Luftwaffe Hermann Göring, nu au putut fi asigurate decât 100 de tone, această cantitate s-a redus și mai mult în urma capturării aerodromurilor de către sovietici. Spre exemplu, în intervalul 22 noiembrie 1942-16 ianuarie 1943 au fost transportate pe calea aerului 5300 tone de provizii⁶⁹, deci o medie de 100 de tone pe zi. La 8 ianuarie 1943 comandamentul sovietic a adresat un ultimatum cerând capitularea trupelor germane comandate de von Paulus. Hitler a interzis orice capitulare, trupele au primit ordinul aberant "de a lupta până la ultimul om și ultimul cartuș"⁷⁰. Ca urmare a refuzului de a capitula, trupele sovietice au început la 10 ianuarie 1943 ultima fază a bătăliei respectiv anihilarea trupelor încercuite.

În fața sfârșitului previzibil al Armatei a 6-a, "maestrul" propagandei naziste Joseph Goebbels a inițiat o amplă campanie propagandistică având ca scop "glorificarea" jertfei soldaților germani, creându-se prin aceasta mitul "Stalingrad", legenda soldaților germani care preferă sacrificiul suprem în

⁶³ Erich von Manstein, *Verlorene Siege*, Athenäum Verlag, Bonn, 1955, p.353-362; Manfred Kehrigh, *op.cit.*, p.307-441.

⁶⁴ Ránki György, *op.cit.*, p.215.

⁶⁵ Alfred Philippi, Ferdinand Heim, *Der Feldzug gegen Sowietrussland. 1941 bis 1945. Ein Operativen Überblick*, Kohlhammer, Stuttgart, 1962, p.195.

⁶⁶ *Istoria militară a poporului român*, VI, p.510.

⁶⁷ Dómbrađy Lórand, Tóth Sándor, *op.cit.*, p.261-262.

⁶⁸ Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939-1945*, Weidenfeld and Nicolson, London, Peger, New York, 1964, p.285.

⁶⁹ Ránki György, *op.cit.*, p.216.

⁷⁰ *Wollt Ihr den totalen Krieg? Die geheime Goebbels-Konferenzen, 1939-1943.*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1967, p.331.